

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 1, 2014

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 331.556.4

Т. І. Ромащенко,

*к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси*

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ

T. I. Romashchenko,

*Ph.D., associate professor of Economic Theory and International Economics Chair,
Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky, Cherkasy*

ECONOMIC POTENTIAL OF MIGRATION CAPITAL

У статті проаналізовано сучасні обсяги міграційного капіталу, що спрямовується в країни походження трудових мігрантів. На прикладі України продемонстровано, що грошові перекази трудових мігрантів можуть мати суттєвий потенціал для економічного розвитку країн-експортерів робочої сили. Разом з тим в роботі було вказано на потенційні соціально-економічні загрози, розвиток яких може бути зумовлений надмірним залученням міграційного капіталу.

In the article modern scopes of migration capital that is destined for countries of labour migrants origin were analysed. The case of Ukraine helped to demonstrate that remittances of labour migrants can possess substantial potential for economic development of countries exporting labour force. At the same time in the paper it was pointed at eventual socioeconomic challenges, progress of which could be conditioned by the excessive inflow of migration capital.

Ключові слова: міграційний капітал, грошові перекази, трудові мігранти, економічний потенціал, наслідки.

Keywords: migration capital, remittances, labour migrants, economic potential, consequences.

Постановка проблеми. З розвитком глобалізації значно активізувалися процеси міжнародної трудової міграції. Масові переміщення робочої сили з однієї країни в іншу з метою працевлаштування супроводжуються безперервним рухом міграційного капіталу (грошових переказів) у зворотному напрямі. Причому, як доводить практика, загальносвітові обсяги міграційного капіталу демонструють стійку тенденцію до зростання. З огляду на це важливо дослідити економічний потенціал міграційного капіталу в контексті розвитку країн походження трудових мігрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом актуальні проблеми міжнародної трудової міграції стали об'єктом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. У працях А. Гайдучького, І. Івахнюк, П. Ліаноса, О. Малиновської, М. Мельника, Р. Родрігеса, П. Сталкера та ін. з-поміж інших наслідків міжнародної трудової міграції значна увага приділяється її ролі міграційного капіталу у розвитку країн-експортерів робочої сили. Разом з тим ґрунтовний аналіз згаданих праць дає підстави стверджувати, що сьогодні існує потреба у подальшому дослідженні явища міжнародної трудової міграції, зокрема її соціально-економічного впливу на країни-експортери робочої сили.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати сучасні обсяги та встановити економічні наслідки надходження грошових переказів для країн походження трудових мігрантів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з тенденцій розвитку міжнародної трудової міграції в сучасних умовах є зростання обсягів грошових переказів заробітчаним внаслідок глобалізації міграційних процесів. На думку окремих вчених, зворотний рух міграційного капіталу і, особливо, його розміри приховують значний економічний потенціал для країн походження трудових мігрантів.

Збільшення загальної чисельності трудових мігрантів у світі стало фактором суттєвого зростання сукупних обсягів грошових переказів із країн-імпортерів робочої сили в напрямі країн, що її експортують. Якщо в 1970 році вони склали близько 2 млрд. доларів США, то станом на 2013 рік загальна сума здійснених мігрантами переказів становила вже близько 550 млрд. доларів. Таким чином, за сорок років обсяг переказів зріс у 275 разів [1, 79; 2]. Рисунок 1 дає змогу простежити зміну загальносвітової динаміки грошових переказів трудових мігрантів у новому столітті.

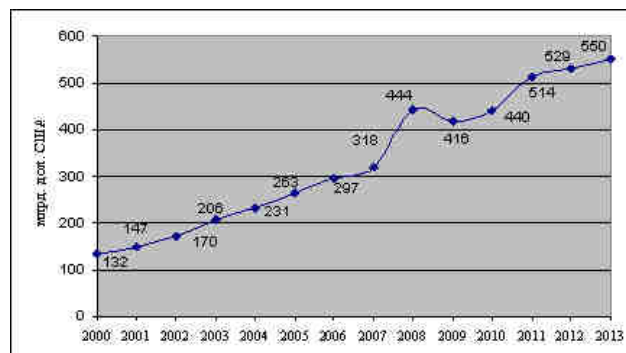

Рис. 1. Динаміка грошових переказів трудових мігрантів у 2000-2013 рр., млрд. дол. США

(складено за даними 2; 3; 4; 5)

Наведена статистика може сигналізувати про те, що для деяких країн грошові перекази мігрантів стали вагомим джерелом наповнення дохідної частини платіжного балансу, а сам експорт робочої сили перетворився у високоприбутковий бізнес, який сьогодні практично на рівних конкурує з традиційними

експортоорієнтованими галузями народного господарства. Більше того, для таких країн, як Гондурас, Йорданія, Ліван, Таджикистан і Республіка Молдова валютні перекази становлять понад 20% ВВП [6].

Провідним реципієнтом фінансової допомоги заробітчан є Індія. За оцінками міжнародних організацій, ця країна у 2013 році отримала переказів у розмірі 71 млрд. доларів. Дещо меншим був міграційний капітал, який спрямовувався до Китаю і Філіппін – 60 і 26 млрд. доларів відповідно. Лідерами по залученню грошових переказів трудових мігрантів також є Мексика, Нігерія, Єгипет та окремі країни Європи [2].

Характерною рисою руху міграційного капіталу є його спрямованість у країни, що розвиваються. Так, на початку XXI століття ці останні отримували переважну частину його сукупного обсягу [7, 104]. Це пояснюється тим, що більшість сьогоденних трудових мігрантів – представники саме цих держав.

Щоправда, відомі приклади, коли відносно благополучні країни стають реципієнтами валютної допомоги своїх громадян, які працюють за кордоном. Скажімо, активно залучають кошти трудових мігрантів такі країни ЄС, як Франція, Іспанія, Бельгія, Велика Британія, Німеччина, Греція та Португалія [5, 13; 8, 78;].

Міграційний капітал за певних умов справляє позитивний вплив на країни, які його імпортують. Значні обсяги фінансових вливань трудових мігрантів певною мірою сприяють покращанню умов життя їхніх родичів і близьких, які залишилися на батьківщині. Скажімо, в такій країні як Кірібаті, дякуючи валютним надходженням із-за кордону, мають засоби до існування 17% всього населення держави. Відомі непоодинокі приклади, коли завдяки доходам одного мігранта в цій невеличкій острівній державі утримується до 25 осіб [9, 157]. Схожа ситуація й на Філіппінах, де відносно задовільні умови існування близько 20% домогосподарств значною мірою залежать від фінансової допомоги родичів, працюючих за кордоном.

Країни-учасниці СНД після розпаду СРСР активно інтегруються до світового ринку робочої сили, в основному постачаючи трудові ресурси за кордон. Тому й не дивно, що чималі обсяги валютних переказів надходять саме до них. І, як свідчить статистика, 25% від загальної чисельності отримувачів цих коштів на пострадянському просторі повністю утримується за їх рахунок [10, 36].

Показовим у цьому контексті є досвід України. Якщо вірити офіційній вітчизняній та зарубіжній статистиці, то обсяги грошових переказів, які надходять в Україну, оцінюються в середньому в межах від 2 до 8 млрд. доларів на рік [11; 12]. Неофіційна статистика ще більш вражаюча. Як наголошують окремі дослідники, річний обсяг грошових переказів українських заробітчан перевищує 20 млрд. доларів [13, 24]. Можливо, саме неформальний аналіз є найближчим до істини. Приміром, якщо припустити, що за кордоном працює щонайменше 1,5 млн. українських трудових мігрантів (згідно з обстеженням Держкомстату “Зовнішня трудова міграція населення України”), то за умови середньої суми місячного грошового переказу від одного мігранта в розмірі 618 доларів, ми отримуємо понад 11 млрд. доларів надходжень в рік.

На наш погляд, наведені вище розбіжності в щорічних обсягах міграційного капіталу, який залучається в Україну, можна пояснити браком достовірної інформації, відсутністю єдиної загальноєвропейської методики підрахунку грошових переказів, а також різною оцінкою сукупної чисельності вітчизняних трудових мігрантів в світі. Разом з тим саме існування таких точок зору, при яких грошові перекази вітчизняних заробітчан становлять від 4 до 20% ВВП України, дає змогу говорити про досить вагомий економічний потенціал міграційного капіталу.

Так, існують конкретні приклади того, коли сума грошових переказів, що надходить у певні області України, не поступається їхнім річним бюджетам. При цьому вона в десятки разів перевищує прямі іноземні інвестиції, залучені цими регіонами [14, 5]. За таких умов, на переконання деяких експертів, міграційний капітал є не тільки важливим джерелом фінансової допомоги родинам безпосередніх заробітчан, але й може суттєво впливати на зростання реального сектору вітчизняної економіки [10, 37]. Мова здебільшого зводиться до того, що попит на товари і послуги, який виникає в домогосподарствах українських мігрантів, активізує мультиплікативний ефект в народному господарстві України і проявляється в додатковому споживанні продукції і збільшенні платежів непрямих податків. Прийнято також вважати, що міграційний капітал сприяє розвитку приватного підприємництва в країні і розбудові інфраструктури фінансової сфери.

Поліпшення умов життя місцевого населення, що акумулює міграційний капітал, дає підстави деяким зарубіжним і вітчизняним ученим абсолютизувати його позитивний вплив. Вони схильні вбачати в грошових переказах значний потенціал для соціально-економічного розвитку держави [10, 37]. Для них трудові мігранти – “герої сьогоденного часу” [1, 81]. Однак ми далекі від наміру поділяти їхню точку зору хоча б з огляду на те, що, по-перше, кошти, отримані з-за кордону, здебільшого “проїдаються”. Підтвердження цього – досвід більшості країн-експортерів робочої сили, у яких основна їх маса використовується для повернення боргів, пов’язаних із витратами на еміграцію, а також для задоволення найелементарніших потреб людини (їжа, одяг, житло, освіта) [7; 9; 15]. Лише незначний відсоток валюти мігрантів перетворюється на інвестиційний капітал, здатний позитивно вплинути на економічні перетворення в країні. По-друге, розмови про нібито унікальний мультиплікативний ефект, що виникає в економіці внаслідок зростання об’ємів споживання серед населення завдяки переказам, не мають, на нашу думку, переконливих свідчень. Це пояснюється тим, що рідні і близькі заробітчан витрачають згадані кошти здебільшого на придбання товарів іноземного походження, які відрізняються вищою якістю у порівнянні з вітчизняними аналогами. Таким чином, якщо її можна говорити про мультиплікативний ефект, то лише стосовно економік інших держав, адже споживання іноземних товарів і послуг стимулює розвиток їх виробництва за кордоном. Ті ж кошти трудових мігрантів, які витрачаються для купівлі національної продукції, не можуть суттєво сприяти економічному розвитку, оскільки галузі, що її виробляють, не здатні належним чином вплинути на нарощування економічної могутності країни.

Крім того, твердження про винятково позитивний вплив міграційного капіталу не враховують загрози, що пов’язані з ним. А вони існують. Перш за все, маємо на увазі появу, так званих, “країн-рантє”. У західній науковій думці цей феномен був уперше пояснений на прикладі найбільш бідних держав Тихоокеанського басейну. Ці країни, покладаючись винятково на валютні надходження з-за кордону, поступово починають нехтувати розвитком власного господарства, консервуючи у такий спосіб свою економічну відсталість. Уряди цих держав цілком задоволені зовнішніми валютними інтервенціями, які дають змогу місцевому населенню хоч якось зводити кінці з кінцями [16, 23]. Однак, як справедливо зазначає І. Мельников, соціально-економічна політика, що спричиняє еміграцію трудових ресурсів, неминує веде до відстрочки вирішення таких нагальних національних проблем, як забезпечення зайнятості населення і прискорення економічного розвитку [17, 27].

У багатьох країнах-донорах робочої сили зростання обсягів переказів трудових мігрантів веде до зменшення виробництва продукції на експорт. Такий стан речей зумовлений ілюзорним зміцненням курсу національної грошової одиниці, яке відбувається внаслідок збільшення на внутрішньому ринку пропозиції іноземної валюти. Крім того, міграційний капітал у випадку незначного нарощування виробництва всередині країни здатний за певних умов активізувати інфляційні процеси.

Ще одним, переконаним, важливим аргументом не на користь міграційного капіталу є те, що в країнах-донорах трудових ресурсів з’являються безробітні, яких цілком влаштує їхнє непродуктивне становище. Як свідчить статистика, на Філіппінах в домогосподарствах, де немає мігрантів, і в домогосподарствах, де вони є, середні доходи практично однакові. Проте, якщо представники першої групи плідно працюють на виробництво національного продукту, то переважна частина громадян другої веде “паразитичний” спосіб життя, цілком покладаючись на зароблені за кордоном кошти своїх родичів [18, 710].

Нарешті, говорячи про “стратегічне значення” [13, 27] грошових переказів для країн походження трудових мігрантів, прибічники валютних трансфертів заробітчан чи то забувають, чи то приховують реальні втрати від експорту робочої сили, особливо висококваліфікованої, яких зазнають ці держави. А вони просто величезні. Наведемо простий розрахунок. Прийнято вважати, що країни, які розвиваються, витрачають у середньому 20 тис. доларів на підготовку одного спеціаліста. Якщо врахувати, що відтік тільки висококваліфікованих кадрів з них складає не менше 13 млн. чоловік, то втрати цих держав вимірюються в розмірі 260 млрд. доларів [19, 116]. Крім того, беззаперечним є той факт, що валютні надходження в рази менші за ту користь, яку трудові мігранти приносять у чужій країні. Скажімо, за підрахунками російських учених, на 1 долар, який переказує на батьківщину трудовий мігрант, припадає в середньому 8 доларів, залишених в економіці Росії [20, 5]. Таким чином, очевидним є те, що грошові перекази трудових мігрантів – це не “локомотив” розвитку народного господарства країн-донорів, а всього-на-всього мізерна компенсація за втрачений найцінніший людський ресурс. Це, так би мовити, залишки потенційної економічної могутності держав, які постачають робочу силу на зовнішні ринки.

Сказане зовсім не означає, що ми прагнемо нівелювати потенціал міграційного капіталу як фактора економічного розвитку країн походження трудових мігрантів. Однак ми не схильні й ідеалізувати позитивний вплив грошових переказів. Адже не можна за відносним благополуччям родин мігрантів, спричиненим валютними надходженнями з інших країн, не бачити тієї загрози, яка таїться в масштабній і досить часто неконтрольованій трудовій міграції, внаслідок якої держава втрачає найцінніший скарб – власну робочу силу.

Висновки. Здійснений нами аналіз дає підстави говорити про неоднозначний вплив міграційного капіталу на розвиток країн, що експортують робочу силу. З одного боку, ці трансферти сприяють частковому поліпшенню умов життя родичів мігрантів. З іншого, міграційний капітал певною мірою спричиняє негативний вплив на країни-донори трудових мігрантів. За певних умов ці кошти можуть стати причиною згорання експортоорієнтованих галузей виробництва, розвитку інфляційних процесів, а також, і це найголовніше, поглиблення економічної відсталості держави в цілому.

Зацікавленими є ж у поширенні міфу про “чудодійність” міграційного капіталу можуть бути власники приватних фінансових установ та “експерти”, що обслуговують їх корпоративні інтереси. Завдяки спекулятивним операціям з грошовими переказами трудових мігрантів представники новоявленої великої буржуазії мають змогу суттєво примножувати свій капітал.

З огляду на сказане мова має йти не про сприяння трудовій еміграції [1; 13] з метою отримання в майбутньому грошових переказів, а про створення в країнах походження гідних умов життя, які б дали змогу національним трудовим ресурсам працювати на користь батьківщини.

Очевидно, що рамки однієї статті не дозволяють повною мірою висвітлити усі наслідки міграційних процесів, зокрема вплив міграційного капіталу на розвиток країн походження трудових мігрантів. Ґрунтовніший аналіз досліджуваного явища буде здійснений нами у наступних працях.

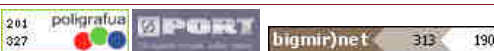
Література.

1. Stalker P. *Workers without Frontiers: The Impact of Globalization on International Migration* / P. Stalker. – Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2000. – 163 p.
2. Migrants from developing countries to send home \$414 billion in earnings in 2013 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2013/10/02/Migrants-from-developing-countries-to-send-home-414-billion-in-earnings-in-2013>
3. Global Estimates and Trends [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures/lang/en>
4. *Migration and Remittances Factbook 2008*. – Washington: The World Bank, 2008. – 240 p.
5. *Migration and Remittances Factbook 2011: 2nd Edition*. – Washington: The World Bank, 2010. – 256 p.
6. International Migration 2009 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.un.org/esa/population/publications/2009Migration_Chart/ittmig_wallchart09.pdf
7. Mazzucato V. Remittances in Ghana: Origin, Destination and Issues of Measurement / V. Mazzucato, Bart van den Boom, N. Nsawah-Nuamah // *International Migration*. – 2008. – Vol. 46(1). – P. 103-122.
8. Lianos P. T. Factors Determining Migrant Remittances: The Case of Greece / P. T. Lianos // *International Migration Review*. – 1997. – Vol. 31(1). – P. 72-87.
9. Borovnik M. Working Overseas: Seafarers' Remittances and Their Distribution in Kiribati / M. Borovnik // *Asia Pacific Viewpoint*. – 2006. – Vol. 47(1). – P. 151-161.
10. Гайдучкий А. Вплив міграційного капіталу на соціально-економічний розвиток України / А. Гайдучкий // *Економіст*. – 2007. – №7. – С. 36-39.
11. Динаміка платіжного балансу (з 1998 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Statist/index_PB.htm
12. Migration and Remittances Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:22759429~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html#Remittances>
13. Гайдучкий А. Евробатраки / Андрей Гайдучкий // *Бизнес*. – 2007. – №16. – С. 23-27.
14. Назарчук Д. Ще один бюджет регіону принесли заробітчани із-за кордону / Дарина Назарчук // *Голос України*. – 6 лютого 2007 р. – С. 5.
15. Marsters E. Pacific Flows: The Fluidity of Remittances in the Cook Islands / E. Marsters, N. Lewis, W. Friesen // *Asia Pacific Viewpoint*. – 2006. – Vol. 47(1). – P. 31-44.
16. Fraenkel J. Beyond MIRAB: Do Aid and Remittances Crowd out Export Growth in Pacific Microeconomies? / J. Fraenkel // *Asia Pacific Viewpoint*. – 2006. – Vol. 47(1). – P. 15-30.
17. Мельников И. А. Судьбы рабочих-иммигрантов в странах Запада / И. А. Мельников. – М.: Знание, 1988. – 64 с.
18. Rodriguez R. E. Temporary Migration Overseas and Household Labor Supply: Evidence from Urban Philippines / R. E. Rodriguez, R. E. Tiongson // *International Migration Review*. – 2001. – Vol. 35(3). – P. 709-725.
19. Ивахнюк И. В. Международная трудовая миграция / И. В. Ивахнюк. – М.: МГУ, ТЕИС, 2005. – 286 с.
20. Драгунова Т. Кризове обличчя трудової міграції / Т. Драгунова // *Праця і зарплата*. – 20 травня 2009 року. – №19. – С. 4-5.

References.

1. Stalker, P. (2000), *Workers without Frontiers: The Impact of Globalization on International Migration*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, US.
2. "Migrants from developing countries to send home \$414 billion in earnings in 2013", available at: <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2013/10/02/Migrants-from-developing-countries-to-send-home-414-billion-in-earnings-in-2013>
3. "Global Estimates and Trends", available at: <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures/lang/en>
4. *Migration and Remittances Factbook 2008*, The World Bank, Washington, US.
5. *Migration and Remittances Factbook 2011*, 2nd ed, The World Bank, Washington, US.
6. "International Migration 2009", available at: http://www.un.org/esa/population/publications/2009Migration_Chart/ittmig_wallchart09.pdf
7. Mazzucato, V. Bart van den Boom, N. and Nsawah-Nuamah (2008), "Remittances in Ghana: origin, destination and issues of measurement", *International Migration*, vol. 46(1), pp. 103-122.
8. Lianos, P. T. (1997), "Factors determining migrant remittances: The case of Greece", *International Migration Review*, vol. 31(1), pp. 72-87.
9. Borovnik, M. (2006), "Working overseas: Seafarers' remittances and their distribution in Kiribati", *Asia Pacific Viewpoint*, vol. 47(1), pp. 151-161.
10. Hajduts'kyj, A. (2007), "The impact of migration capital on socioeconomic development of Ukraine", *Economist*, vol. 7, pp. 36-39.
11. "Dynamics of external account (beginning from 1998)", available at: http://www.bank.gov.ua/Statist/index_PB.htm
12. "Migration and Remittances Data", available at: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:22759429~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html#Remittances>
13. Hajduts'kyj, A. (2007), "Eurolabourers", *Biznes*, vol. 16, pp. 23-27.
14. Nazarchuk, D. (2007), "One more budget migrant workers brought from abroad", *Holos Ukrainy*, 6 February, pp. 5.
15. Marsters, E. Lewis, N. and Friesen, W. (2006), "Pacific flows: The fluidity of remittances in the Cook Islands", *Asia Pacific Viewpoint*, vol. 47(1), pp. 31-44.
16. Fraenkel, J. (2006), "Beyond MIRAB: Do aid and remittances crowd out export growth in Pacific microeconomies?", *Asia Pacific Viewpoint*, vol. 47(1), pp. 15-30.
17. Mel'nikov, I. A. (1988), *Sud'by rabochih-immigrantov v stranah Zapada* [Destinies of immigrant workers in Occident], Znanie, Moskva, USSR.
18. Rodriguez, R. E. and Tiongson R. E. (2001), "Temporary migration overseas and household labor supply: Evidence from urban Philippines", *International Migration Review*, vol. 35(3), pp. 709-725.
19. Ivahnjuk, I. V. (2005), *Mezhdunarodnaja trudovaja migracija* [International labour migration], MGU/TEIS, Moskva, Russia.
20. Drahunova, T. (2009), "Recessionary entity of labour migration", *Pratsia i zarplata*, vol. 19, pp. 4-5.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"